

**Нові виклики наступності дошкільної і початкової освіти:
оцінюємо, розмірковуємо, упроваджуємо**

Левицька І.В., методист ОРМК

Проблема наступності між дошкільною та початковою ланками освіти, як не прикро, з року в рік не втрачає актуальності. Закономірно виникає ряд питань: невже принцип наступності є лозунгом і втілюється лише на папері? як налагодити взаємодію між педагогами закладів дошкільної освіти та початкової школи? як їм стати партнерами? як зробити так, щоб «рух» кожної дитини та її батьків від першого освітнього осередку до наступних був поступальним? Ці питання набувають особливого значення в умовах реформування освіти в Україні.

Розбудова нової української школи має за мету *підвищення якості й конкурентноспроможності освіти в нових економічних, соціокультурних умовах, інтеграцію її до європейського та світового освітнього простору*. Ключовим напрямом державної освітньої політики, що визначений Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, є забезпечення неперервності освіти, що трактується як взаємозв'язок, взаємоузгодженість і перспективність усіх її компонентів, зокрема, мети, змісту, методів, організаційних форм навчання на суміжних щаблях освіти.

В умовах реформування системи освіти, розробки концептуальних положень, що покликані змінити сутність освітнього процесу, винятково *важливо всебічно і правильно забезпечувати наступність початкової школи з дошкільним періодом розвитку дітей*, враховуючи, що кожен попередній етап життя створює передумови для наступного, тому справедливим є вислів, що початкова школа виростає з дошкільця.

У вересні 2017 року прийнятий Закон України «Про освіту», у якому зазначено, що **початкова освіта належить до першого рівня**; *він визначає здатність особи виконувати прості завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання, виконувати завдання під безпосереднім керівництвом іншої особи (ст. 3б, п. 3).*

Початкова освіта здобувається, як правило, з 6 років, триває чотири роки і може здобуватися в окремих закладах освіти або у структурних підрозділах закладу освіти. (ст. 12, п. 3).

У розділі I Закону «Про освіту» зазначено, що у початковій освіті, як і в інших рівнях, учні та інші особи, які навчаються за будь-яким видом та формою, є **вже здобувачами освіти**. У цьому зроблено акцент на діяльнісну складову освіти – **учень не одержує, а вчитель не дає освіти, її учень має здобувати**. Освіту учень здобуває не в навчальному закладі, **а в закладі освіти**.

Наступність та взаємодія утворюють простір для реалізації в педагогічному процесі закладу дошкільної освіти і початкової школи єдиної, динамічної та перспективної системи, спрямованої на безкризовий розвиток дітей у новій для них соціальній ситуації – шкільному навчанні.

Досліджуючи проблему впровадження принципу наступності у діяльності перших ланок системи безперервної освіти науковці (А.Богущ, О.Савченко) визначають такі її напрями:

- науково-теоретичний – наукове обґрунтування, розроблення та реалізація концепції діяльності, спрямованої на розвиток дитини;
- освітній – здійснення ступеневої освіти, починаючи з дошкільного закладу, забезпечення наступності стандартів, програм, навчальних планів дошкільного закладу і школи, їх узгодження та оптимізація;
- дослідницько-практичний – апробація авторських розробок, нових форм і методів роботи з дітьми в освітньому процесі дошкільного закладу та школи;
- організаційно-управлінський – організація й планування роботи закладу дошкільної освіти і закладу загальної середньої освіти, координація діяльності всіх ланок освітніх закладів.

Система неперервної освіти повинна носити **державно-суспільний характер** та забезпечувати, насамперед, наступність концепцій, стандартів освіти та освітніх програм. Реформа освіти в Україні започаткована ухваленням Концепції «Нова українська школа», що визначає ідеологію змін в освіті, базові тенденції її модернізації. **Педагоги початкової школи детально опрацьовують цей визначальний документ із метою подальшого вироблення перспектив діяльності; педагоги дошкільних закладів теж мають трансформувати зміст Концепції на дошкільну галузь.** Реалізуючи цей виклик, в основу здійснення наступності покладаються ключові позиції Концепції: *формування життєвих компетентностей, реалізація ідей педагогіки партнерства, впровадження принципу дитиноцентризму, наскрізний процес виховання, мотивування до якісної педагогічної діяльності.*

Важливим кроком реформування є затвердження постановою КМУ від 21.02.2018 № 87 і впровадження Державного стандарту початкової освіти.

Його розробка - це системний і динамічний процес, в якому брали участь представники академічних кіл, вчителі, дошкільні працівники, громадськість, батьківська спільнота. Дошкільна галузь, що перебуває сьогодні в очікуванні оновлення стандарту дошкільної освіти, має активно долучитись до ознайомлення із Стандартом початкової школи. *При цьому головний акцент слід зробити на визнанні особистісно-орієнтованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до розв'язання оновлених завдань дошкільної та початкової освіти.* Пропонований Стандарт і його похідні – освітні та навчальні програми – активізують процеси якісних змін у змісті освіти. У Стандарті закладено два важливих чинники, що впливають на якість освіти: *ключова роль педагога, який стане провідником змін, і широкі права та повноваження для освітніх установ та освітянських спільнот.* Державний стандарт застосовуватимуть з 01.09.2018 для здобувачів початкової освіти, які навчатимуться за програмами дванадцятирічної повної загальної середньої освіти.

У Державному стандарті **визначені:**

- *вимоги до обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів загальної середньої освіти ;*
- *загальний обсяг навчального навантаження учнів на відповідному рівні загальної середньої освіти.*

Початкова освіта — перший рівень повної загальної середньої освіти, який відповідає першому рівню Національної рамки кваліфікацій.

Мета початкової освіти — всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості.

Початкова освіта має два **цикли** — 1-2 класи і 3-4 класи. Вони враховують вікові особливості розвитку та потреби дітей.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання визначені з урахуванням компетентнісного підходу до навчання. В його основу покладені **ключові компетентності:**

- вільне володіння державною мовою;
- здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності в галузі природничих наук, техніки й технологій;
- інноваційність;
- екологічна компетентність;
- інформаційно-комунікаційна компетентність;

- навчання впродовж життя;
- громадянські та соціальні компетентності;
- культурна компетентність;
- підприємливість та фінансова грамотність.

Спільні для всіх компетентностей такі **вміння**:

- читати з розумінням;
- висловлювати власну думку усно і письмово;
- критично та системно мислити;
- логічно обґрунтовувати позицію;
- конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми;
- співпрацювати з іншими людьми;
- творчість, ініціативність.

Загалом, у стандарті визначено загальні та обов'язкові результати навчання за 9 галузями: мовно-літературною, математичною, природничою, технологічною, інформатичною, соціальною і здоров'язбережувальною, фізкультурною, громадянською та історичною, а також мистецькою.

Загальний обсяг навчального навантаження учнів окреслено в Базовому навчальному плані початкової освіти. Він встановлює погодинне співвідношення між освітніми галузями за роками навчання, визначає гранично допустиме тижневе навантаження учнів та загальну щорічну кількість годин за освітніми галузями.

Для **учнів з особливими освітніми потребами** (з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, тяжкими порушеннями мовлення, затримкою психічного розвитку), які здобувають початкову освіту в спеціальних закладах (класах) загальної середньої освіти, базовий навчальний план визначає кількість годин для проведення корекційно-розвиткової роботи.

Базовий навчальний план має такі чотири **варіанти**:

- для закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання;
- для закладів загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами;
- для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини .

На підставі базового навчального плану можна здійснювати повну або часткову **інтеграцію різних освітніх галузей**. Це відображається в освітній програмі й навчальному плані закладу загальної середньої освіти. Кількість

навчальних годин, передбачених на вивчення кожної освітньої галузі, перерозподіляють так, аби їх сумарне значення не зменшувалося. Зміст природничої, соціальної і здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, технологічної, інформатичної освітніх галузей у початковій школі інтегрують у різних комбінаціях та утворюють інтегровані предмети й курси, перелік і назви яких зазначають в освітніх програмах і навчальних планах.

Базовий навчальний план має **інваріантний і варіативний складники**.

Інваріантний складник змісту є обов'язковим для всіх закладів загальної середньої освіти незалежно від їх підпорядкування й форм власності. Вилучення з інваріантного складника будь-якої з освітніх галузей неприпустиме, оскільки порушує цілісність початкової освіти і наступність із базовою середньою освітою.

Варіативний складник базового навчального плану визначають заклади загальної середньої освіти самостійно, враховуючи особливості організації освітнього процесу та індивідуальних освітніх потреб учнів. Варіативний складник відображають у навчальних планах.

Варіативність змісту початкової освіти забезпечують також шляхом запровадження резервного часу в освітній програмі закладу загальної середньої освіти, що сприяє, зокрема, задоволенню освітніх потреб учнів, вирівнюванню їх досягнень, розвитку наскрізних умінь.

У Законі «Про освіту» сказано, що на основі стандарту створюються різні види програм: освітні програми; типові освітні програми, корекційні, наскрізні освітні програми. (ст. 33, п. 1–4).

Освітні програми розробляються закладами освіти, науковими установами, іншими суб'єктами освітньої діяльності та затверджуються відповідно до цього Закону та спеціальних законів.

Освітні заклади можуть використовувати **типові програми**, які затверджує МОН України, або інші освітні програми, які розробляються відповідно до цього Закону та спеціальних законів (ст. 33, п. 3). **Освітні програми можуть мати корекційно-розвитковий складник для осіб з особливими освітніми потребами.** (ст. 33, п. 4).

Педагогічна рада закладу освіти схвалює освітню програму закладу, її затверджує керівник. На основі освітньої програми заклад освіти складає та затверджує навчальний план, що конкретизує організацію навчального процесу.

Сутність результатів навчання майже збігається із загальним визначенням **терміна компетентність**. *Це – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих*

якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність. (розділ 1, п. 15).

Наступність у змісті початкової та дошкільної освіти має забезпечити взаємозв'язок програм, що відображають логіку розгортання освітнього процесу. Загострює зазначену проблему невідповідність низки позицій: затверджені типові освітні програми для початкової школи, *проте проблемними для вчительських спільнот є поки що укладання власних освітніх та навчальних програм; у дошкільній галузі аналогічні процедури не вироблені.* Отже, невідповідність змісту програм перших двох ланок та невизначений формат створення програмового забезпечення в дошкільній галузі ускладнюють проблему наступності.

Критичними елементами, що уповільнюють реалізацію принципу наступності дошкільної і початкової освіти, *є відсутність системи мотивацій педагогів, стимулювання інноваційної діяльності; невідповідність між потребами та реаліями у формуванні професіоналізму; особливим викликом неминуче стане розбудова культури співпраці в освітянських спільнотах* Реформою освіти у відповідь на означені виклики передбачено низку стимулів для особистісного і професійного зростання, суттєві зміни й процесі й змісті освіти дорослих. Сучасна педагогічна наука визначає три компоненти професійного розвитку, що допоможуть об'єднати зусилля вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи й реалізації проблеми неперервності освіти: використання апробованих та визнаних ефективними моделей професійного зростання, що формуватимуть відповідні компетентності, необхідні для переорієнтації на ключові компоненти нової школи, посилення співпраці на рівні установ та між установами освіти за можливості визначення педагогами власної траєкторії професійного зростання, створення інноваційних онлайн-продуктів із використання офісних програм, Internet-ресурсів та хмарних технологій.

Відповідно до Плану заходів на 2017 - 2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ видало НАКАЗ № 34 від 15 січня 2018 року **«Про деякі організаційні питання щодо підготовки педагогічних працівників для роботи в умовах Нової української школи»**

На сайті студії онлайн-освіти *EdEra* (за посиланням: <https://ed-era.com/nus>) стартували реєстрація та навчання на обов'язковому «Онлайн-курсі для вчителів початкової школи», які навчатимуть 1-й клас з вересня 2018 року. 23-24 лютого тренери НУШ, яких підготувати в ХАНО –

Микитюк Валентина Вікторівна і Назарова Ірина Юріївна, провели настановчу очну сесію, а 26-28 березня заплановано II очну сесію.

Таким чином, кардинальні зміни освітнього простору України створюють нову ситуацію щодо реалізації принципу наступності.

Наскільки успішно дві перших ланки освіти зможуть відреагувати на сучасні виклики, настільки швидко і масштабно відбудуться позитивні зміни відповідно до вимог часу, потреб суспільства, кожної людини.